

SAFAHÂT-BİRİNCİ KİTAP'IN DEVRİNDE UYANDIRDIĞI AKİSLER

M. FâtiH ANDI¹

"Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri"

M. Âkif

Safahât (1911), Mehmed Âkif'in yedi kitap halinde yayımladığı şiir külliyyatının ilk kitabının adıdır. Bu başlık, aynı zamanda, şairin daha sonraki yıllarda neşrettiği *Süleymâniye Kürsüsünde* (1912), *Hakkın Sesleri* (1913), *FâtiH Kürsüsünde* (1914), *Hâtıralar* (1917), *Âsım* (1924) ve *Gölgeler* (1933) adlı şiir kitaplarından oluşan külliyyatın da umûmî başlığıdır.

Safahât-Birinci Kitab, şairin 1908-1911 yılları arasında, hemen tamamını *Sırât-ı Müstakîm* mecmuasında neşrettiği şiirlerden teşekkül etmiştir. Bunların yekûnu 44 şiirdir. Eserin neşredileceği haberi 12-14 Nisan 1911 tarihleri arasında *Tanin* gazetesinde peşpeşe çıkan bir îlânla verilir: "*Sırât-ı Müstakîm* hey'et-i tahrîriyyesinden Mehmed Âkif Bey'in eş'âr-ı güzidesini hâvî *Safahât* unvânlı mecmûa-i nefise Perşembe günü intişâr edecektir. A'lâ kâğıda gâyet nefis bir sûrette tab' olunmuştur. Bütün kâri'lere tavsiye olunur". (*Tanin*, y. 3, nr. 937, 11 Rebûlâhîr 1329/30 Mart 1327/12 Nisan 1911-nr. 939, 13 Rebûlâhîr 1329/1 Nisan 1327/14 Nisan 1911).

En son 14 Nisan 1911 (Cuma) günü yayınlanan bu îlândan yola çıkarsak, *Safahât* 20 Nisan 1911 (Perşembe) günü neşredilecektir. Fakat gazetede bu tarihten daha evvel 17 Nisan 1911 (Pazartesi) günü eserin yayımlandığına dair bir yazı yer alır. *Safahât*'la ilgili ilk yazı olması ve eseri geniş okuyucu kitlelerine nasıl tanıttığını göstermesi dolayısıyla bu imzasız yazıyı aşağıya alıyoruz:

Safahât

"Edebiyyât-ı Osmâniyye yeni bir eser-i nefis ile zînetlendi. Bu yeni zînet-i millî-i edebînin ismi *Safahât*'dır. *Safahât* nâzım-ı muktediri Mehmed Âkif Bey îlân-ı hürriyyete kadar pek çok müntesibîn-ı edebîn meçhûlu ıdı. O güne kadar o kendi âleminde, kendi kâinat-ı hissîyyâtında yaşamış, görmüş ve beklemiş bir kalb-ı şâirdi.

* Yard. Doç. Dr., İU Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Safahât'ı terkîb eden şırlerin, bâzan ulvî, lâhûtî, bâzan debdebesiz, gurultusuz, mutevâzî', sahâyîf-ı fikrîyye ve hayât-ı hakîkîyye sahnelerinden müteşekkıl olan bu manzûmeleın sâdegî-ı beyânı, tenevvu'-ı mevzûâtı, üyânî-ı hissîyyâtı bedâyî'-perverân-ı edebî teshîr eder. Mehmed Âkîf Bey hudûd-ı şî'rın nâmutenâhî olduğuna, onun hudûd-ı garâmîyyât içinde mahsûr bulunmadığına, bılâkıs bir şâr için zâhîren en hasîs zannolunabilecek mevzûât-ı manzûrenın pek derin şırlar ılhâm edebileceğine kâil olan şâirlerdendir.

Her kavmin eş'ârı an'anât-ı millîyye ile rûhlarda terâkum etmiş olan hazîne-i hissîyyâtdan nebeân etmek îtibârıyla bir husûsiyyetî hâizdir. Bu cihetle her kavmin edebîyyâtı, mensûb olduğu milletin rûhuna tercumân olur. *Safahât*'da nazar-ı mem-nûniyyetî celb eden mehâsinin bir kısmı da bu noktadandır. Yani *Safahât* bir Türk rûhundan, bir Türk kalbinden nebeân etmiş bir Osmanlı şıridir.

"Bu nefîse-i san'atı müstâkîn-i edebe tavsiye ederiz". (*Tanin*, y. 3, nr. 942, 16 Rebûlâhır 1329/4 Nisan 1327/17 Nisan 1911).

Bu yazıyı göz önünde bulundurursak, *Safahât-Birinci Kitab*'ın neşir tarihi olarak 14 Nisan - 17 Nisan 1911 (13 Rebûlâhır 1328/1 Nisan 1327-16 Rebûlâhır 1329/4 Nisan 1327) arasını gösterebiliriz.

Nitekim bu tarihten hemen sonraki gazete ve dergilerde *Safahât*'ın neşredildiğine dair îlanlar çıkmaya başlar¹.

Kitap, yayımını takib eden haftalarda İspartalı Hakkı'nın Sırât-ı Müstakîm'deki "Âkîf ve Safahât" ve Râif Necdet'in *Resimli Kitab*'daki "Musâhabe-i Edebîyye" başlıklı yazılarından başlayarak, lehte ve aleyhte bir takım değerlendirmeye yazılarına, tenkid ve medhiyelere muhâtab olur. Etrafında bir edebî münâkaşa cereyan eder.

Bu makalemizin konusunu da işte bu edebî münâkaşa ve bu münâkaşa içeriğinde *Safahât*'a yöneltilen tenkidler teşkil edecektir. Bunun için, *Safahât-Birinci Kitab*'ın neşirinden itibaren, *İkinci Kitab-Süleymâniye Kürsüsünde*'nin yayım ta-

¹ Kitabın devrinde gazete îlanları çerçevesinde nasıl karşılandığı, hangi sıfatlarla nitelenerek, okuyuculara nasıl tavsiye edildiği konusunda bir fikir vermesi açısından iki örnek veriyoruz

Safahât

"Şâir-i muhterem Mehmed Âkîf Bey'in "*Safahât*" üvânı altında millî, ictimâî ve ahlâkî şırlardan müteşekkıl nefîs bir eseri sâha-ı matbûatı tezyîn etmiştir

Bu ciddî ve muftî mecmûa-ı eş'ârî gençlere, edebîyyatı seven zevâta sûret-ı mahsûsada tavsiye etmeyi lâzîme-i kadir-şinâsîden addederiz" *Resimli Kitab*, c V, nr 29, Nisan 1327/Nisan 1911, s. 441

Safahât

"*Sırât-ı Mustakîm* hey'et-ı tahfîriyyesinden Mehmed Âkîl Bey'in millî, ahlâkî, ictimâî birer maksad tâkib etmek sûretiyle meydana getirilen eş'âr-ı guzîdesi bu kerre *Safahât* üvânı altında ıntişâr etmiştir. Guzel kağıda gayet nefîs bir sûrette tab' olunmuştur. Fiyatı 10 kuruştur. Taşra için posta ücreti iki kuruştur. Merkez-ı tevzî Bâbîâlî Caddesi'nde İttihâd-ı Ticâret Kütüphânesi'dir" *Sabah*, y 22, nr 7775, 15 Cemâziyelevvel 1329/14 Mayıs 1911

rihi olan Eylül 1912 (Ramazan 1330)'a kadar devrin gazete ve mecmualarında yayımlanmış *Safahât-Birinci Kitap*'a dair, aşağıda listesini verdiğimiz yazıları tesbit ettik. Bu yazılardan daha sonraları da, elbette Âkif ve *Safahât* hakkında yazılar yayımlanmıştır. Fakat bunlar hem Mehmed Âkif'in diğer şiir kitaplarına da temas eden yazılardır, hem de eserin yayımlandığı dönemden sonraki yıllarda kaleme alınmış münferid dikkatleri yansıtırlar. Bu açıdan yukarıda sözünü ettiğimiz *Safahât*'in neşredildiği dönemdeki aktüel edebî odaklaşmanın dışında kalırlar².

1. (. .), "Safahât", *Tanım*, y 3, nr. 942, 16 Rebiülâhîr 1329/4 Nisan 1327/17 Nisan 1911
2. Ispartalı Hakkı, "Âkif ve Safahât", *Sırât-ı Mustakîm*, c VI, nr 140, 7 Rebiülâhîr 1329/21 Nisan 1327/(4 Mayıs 1911), s 152-156.
3. Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resmîli Kitap*, c. V, nr 29, Nisan 1327/(1911), s. 357-363
4. Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resmîli Kitap*, c V, nr. 30, Mayıs 1327/(1911), s 462.
5. Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - I", *Sırât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 148, 10 Receb 1329/23 Haziran 1327/(6 Temmuz 1911), s 283-285
6. Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - II", *Sırât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 149, 17 Receb 1329/30 Haziran 1327/(13 Temmuz 1911), s 299-302
7. Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - III", *Sırât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 150, 23 Receb 1329/7 Temmuz 1327/(20 Temmuz 1911), s. 312-315
8. Hamdullah Subhî, "Musâhabe-ı Edebiyye- Safahât", *Servet-i Funûn*, nr 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223-229.
9. Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - IV", *Sırât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 151, 30 Receb 1329/14 Temmuz 1327/(27 Temmuz 1911), s. 333-335.
10. Celâl Sâhir, "Musâhabe-ı Edebiyye- Safahât Hakkında", *Servet-i Funûn*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s. 272-279
11. Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Bilgiler", *Sırât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s 359-361
12. Midhat Cemâl, "Safahât Makalesi Dolayısıyla Servet-i Funûn'da Celâl Sâhir Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/(10 Ağustos 1911), s 303-305.
13. Celâl Sâhir, "Midhat Cemâl Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr. 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/(10 Ağustos 1911), s 305.

2 Verdiğimiz listenin son yazısının neşri tarih bakımından yukarıda belirlediğimiz tarama sınırının dışına taşmakla beraber, Midhat Cemâl'in "Safahât Şâirine" yazısının devamı olduğu ve *Suleymaniye Kursusunda*'den çok, ağırlıklı olarak *Safahât-Birinci Kitap*'dan bahsettiği için listeye dahil edilmiştir. Bu tarihten yaklaşık bir yıl kadar sonra da *Sebilü'r-Reşâd* mecmuasında (nr. 257, 11 Ramazan 1331/1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913'den itibaren) Ali Ekrem'in "Sahâf-i Tenkîd" sütunlarında Âkife ve *Safahât*'in ilk üç kitabına dair on sayı devam eden tenkidleri yer almıştır. Bu tarihte artık *Hakkın Sesleri* de yayımlanmış bulunmaktadı. Bizim, *Suleymâniye Kursusunda*'nin yayımına kadar (Eylül 1912) diye belirlediğimiz tarih sınırının dışında kalan bu yazıların metinleri için bk.: Abdülkerim Abdulkadroğlu - Nuran Abdulkadroğlu, *Mehmed Âkif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sırât-ı Mustakîm ve Sebilü'r-Reşâd Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Ankara 1989, s 93-185.

14. Mıdhat Cemâl, "Hayât-ı Edebiyye Cevâb", *Tanîn*, y 4, nr 1059, 17 Şaban 1329/31 Temmuz 1327/13 Ağustos 1911, s. 4.
15. Hamdullah Subhî, "Safahât Hakkında", *Servet-i Funûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 315-318.
16. Râif Necdet, "Servet-i Funûn Mudürü İsmâil Subhî Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 329
17. A Hikmet, "Midhat Cemâl Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 330
18. Mıdhat Cemâl, "A Hikmet Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1055, 29 Şaban 1329/8 Ağustos 1327/(21 Ağustos 1911), s 356
19. Suleyman Necib, "Muşâfehât-ı Kalemîyye: Mıdhat Cemâl Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Ekim 1911), s 427
20. Celâl Sâhır, "Musâhabe-ı Edebiyye. Safahât Hakkında", *Servet-i Funûn*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Ekim 1911), s 427
21. Hamdullah Subhî, "Muşâfehât-ı Kalemîyye: Safahât Hakkında", *Servet-i Funûn*, nr 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s 474
22. Mıdhat Cemâl, "Paris'de Suleyman Necib Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s. 474-475
23. Kopruluzâde Mehmed Fuâd, "Sâl-i Edebi", *Musavver Sâlnâme-ti Servet-i Funûn*, 1328/(1912), s. 336-338
24. Mıdhat Cemâl, "Safahât Şâirine - I", *Sebîlu'r-Reşâd*, c II/IX, nr 28/210, 30 Ramazan 1330/30 Ağustos 1328/12 Eylül 1912, s 25-26
25. Mıdhat Cemâl, "Safahât Şâirine - II", *Sebîlu'r-Reşâd*, c II/IX, nr 29/211, 8 Şevval 1330/6 Eylül 1328/19 Eylül 1912, s 51-52
26. Mıdhat Cemâl, "Safahât Şâirine - III", *Sebîlu'r-Reşâd*, c II/IX, nr 31/213, 22 Şevval 1330/20 Eylül 1328/3 Ekim 1912, s 88-89.

*

Safahât'a dair devrin matbuatında, yukarıda metnini verdiğimiz haber mahiyetindeki yazıdan sonra ilk değerlendirme yazısı Ispartalı Hakkı'nın 140 numaralı *Sırât-ı Müstakîm*'de yer alan "Âkif ve Safahât" başlıklı yazısıdır³. *Safahât*'ı bilhassa dilinin sadeliği noktasından öven bu yazı, *Sırât-ı Müstakîm*'in yayın hayatı bakımından da önemlidir.

Zira yazı içerisinde *Safahât*'daki "İstibdâd" şiirinden, "İstibdâdın temâsîl-i mücessemesinden biri olan Kabasakal Mehmed Paşa'yı musavvir" bir parçanın nakledilmesi, bu zâta karşı bir ta'riz sayılarak, dergi Dâhiliyye Nezâreti Matbûât İdâresi'nin 229 sayı ve 5 Mayıs 1327 tarihli emirnameyle "tenbîhât-ı resmiyye hilâfına olarak şahsiyyâta müteallik ve müheyyic makâlât neşrettiğinden dolayı Dîvân-ı Harb-i Örfî kararıyla bilâ-müddet tâtil" olunur.

³ Ispartalı Hakkı, "Âkif ve Safahât", *Sırât-ı Müstakîm*, c VI, nr 140, 7 Rebiülâhır 1329/21 Nisan 1327/(4 Mayıs 1911), s 152-156

Bunun üzerine, dergi yetkililerinin, böyle bir maksatlarının olmadığı, söz-konusu mısraların yeni olmayıp daha evvel iki defa yayımlanmış bir şiirden yazı içerisinde iktibas edildiği ve o mısraların, alındığı şiirin bütünü içerisinde değerlendirildiğinde hem tarih, hem de tarif bakımından Kabasakal Mehmed Paşa'ya ta'ri'z kasdının mümkün olamayacağı yolunda yaptıkları itirâzî başvuru neticesi, dergi Matbûât İdâresi'nden 243 sayı ile çıkan

"Sırât-ı Müstakîm Gazetesi Müdüriyetine,

Dîvân-ı Harb-i Örfî'ce bilâ-müddet tâtil edilmiş olan Sırât-ı Müstakîm gazetesinin tâtilini mücib olan makâlenin, Safahât nâmındaki mecmûa-i eş'ârdan naklen dercedildiği anlaşılmalı, devâm-ı intişârına müsâade i'tâsına müttefikan karar verildiği, Dîvân-ı mezkûrdan sâdır olup Harbiye Nezâret-i Celîles'i'nden bâ-tez-kere tevdi' buyurulan mazbatada iş'âr kılınmakla, mezkûr gazetenin tekrar neşrine me'zûn bulunduğunuz beyân olunur. Fî 10 Mayıs sene 1327."

şeklindeki izinle yeniden yayımına başlar⁴.

Ispartalı Hakkı'nın bu yazısından sonra, aynı günlerde Râif Necdet, *Resimli Kitab*'da bir "Musâhabe-i Edebiyye" yazar ve *Safahât*'a karşı ilk tenkid de onun kaleminden ileri sürülür: Âkif müktedır bir nâzımdır, fakat eserlerinin ekserisinin şiiriyet yönü eksiktir ve yer yer şiire girmemesi gereken çirkin kelimeler kullanmaktadır⁵. Râif Necdet, bir ay sonraki *Resimli Kitab*'ın "Musâhabe-i Edebiyye"sinde de konuya kısaca temas eder⁶.

Midhat Cemâl'in "Safahât Hakkında Notlar" başlığı ile *Sırât-ı Müstakîm*'e yazdığı seri makaleler *Safahât* hakkındaki en detaylı yazılardır. Yukarıda verdiğimiz listede de görüleceği üzere, sonuncusu "Safahât Hakkında Bilgiler" başlığını taşıyan bu seri makalelerde yazar, Âkif'in, *Safahât-Birinci Kitab*'ında yer alan "Fâti'h Câmii", "Tevhîd", "Mezarlık" ve "Meyhâne" şiirleri çerçevesinde, onun san'atını, şiirdeki ustalığını, güçlü ve zayıf yanlarını işler ve yeri geldikçe, başta Râif Necdet olmak üzere Âkif muârizlarının tenkidlerinin haksızlığını savunur⁷.

Fakat *Safahât* etrafında gelişen edebî münakaşanın asıl başlatıcısı, 23 Temmuz 1911 (27 Receb 1329) tarihli *Servet-i Fünûn*'un "Musâhabe-i Edebiyye" sütunlarında neşredilen "Safahât" başlıklı yazısıyla Hamdullah Subhi olmuştur⁸.

⁴ Bu kapatılmanın hikâyesi için bk *Sırât-ı Mustakîm*, c VI, nr 142, 12 Mayıs 1327/25 Mayıs 1911, s 191-192

⁵ "Musâhabe-i Edebiyye", *Resimli Kitab*, c V, nr 29, Nisan 1327/(1911), s 357-363

⁶ "Musâhabe-i Edebiyye", *Resimli Kitab*, c V, nr 30, Mayıs 1327/(1911), s 462

⁷ "Safahât Hakkında Notlar", *Sırât-ı Mustakîm*, c VI, nr 148, 10 Receb 1329/23 Haziran 1327/(6 Temmuz 1911), s 283-285-nr 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s 359-361

⁸ "Musâhabe-i Edebiyye Safahât", *Servet-i Funûn*, nr. 1050. 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s 223-229.

Safahât'ı "etrafında, istihkâk ettiği velvele-i sîtâyîşi uyandırmakta geciktiğimiz bir kitap" olarak gören yazar, Âkîf'i de "yeni, makbûl bir tarzın muvaffak bir müessisi" sıfatıyla selamlar ve "Benim ellerimin üstünde kemâl-i tebcîl ile tuttuğum kitabınız, sizin ayaklarınızın altında yüksek bir kâide-i şân ve şerefdir diyebilmekle memnûnum" diye şairi över⁹.

Hamdullah Subhi'nin bu yazısına cevap, *Servet-i Fünûn*'un iki sayı sonraki aynı sütunlarında yer alan "Safahât Hakkında" başlıklı yazısıyla Celâl Sâhir'den gelir¹⁰. Zira yazara göre "şiirlerinde bâzan oldukça ince bir şâir-i aşk olan ve millî, mahallî bir râyihayı hâiz olmak üzere inkişâf ettirdiği yazılarında, meselâ "Annenin Derdi" manzûmesinde rakîk bir sâdeğî ile memzûc zararsız güzellikler göstermeğe muvaffakiyet kazanan Hamdullah Subhi Bey'in, hâyîdeğî ile mümtâziyeti, millîlik ile âdîliği pekâla fark etmesi" gerekir. Üstelik sâbık bir Fecr-i Âtî âzâsı olan Hamdullah Subhi'nin *Safahât* gibi bir "manzûme mecmûâsı"nı bu kadar takdirle karşılayarak medhetmesi "şâyân-ı hayret"tir¹¹. Makalemizin ileriki sayfalarında da görüleceği üzere, Celâl Sâhir, Hamdullah Subhi'nin, *Safahât*'ın medhi doğrultusunda ileri sürdüğü görüşleri yazısında tek tek ele alarak, bunlara karşı itirazlarını sayar. Râif Necdet'in *Resimli Kitab*'daki "Musâhabe-i Edebiyye"sinde ileri sürdüğü *Safahât*'ın "eser-i şîr ü san'at olmadığı" yolundaki görüşlere katılarak, Midhat Cemâl'in *Sırât-ı Müstakîm*'deki yazılarında Râif Necdet'e yakıştırdığı "enfâs-ı bâride-i gayz u garaz", "enfâs-ı bâridenin cümûdetgâhı", "zemîn-i mezellet-perverde" gibi sıfatların yanlışlığı ve haksızlığına dair târizlerde bulunur, onu "nezâketsizlik" ve "galat-ı rü'yet" sahibi olmakla suçlar.

Midhat Cemâl, *Servet-i Fünûn*'un bir hafta sonraki 1053. sayısına gönderdiği mektupta, *Sırât-ı Müstakîm*'deki "Safahât Hakkında Notlar" seri makalelerinde Celâl Sâhir'e herhangi bir sataşmanın mevcut olmadığını, fakat "*Resimli Kitab*'ın başına yazıları birer ser-nüvişt-i felâket olan Râif Necdet Bey gibi bir edebiyat nasibsizi" hakkında söylediklerinde haklı olduğunu savunur¹².

Celâl Sâhir'in bu mektuba verdiği cevap da aynı sayıdadır. Hamdullah Subhi'yi "Safahât mâdihi" diye suçlayan Celâl Sâhir, bu kısa cevabında Midhat Cemâl'e, *Safahât*'a dair kendi görüşlerinin doğru olduğunu söyler¹³.

Midhat Cemâl'in, bu mektubundan üç gün sonra 13 Ağustos 1911 tarihli *Tanin* gazetesinin "Hayât-ı Edebiyye" sütununda Râif Necdet'in *Resimli Kitab*'-

⁹ a y., s. 223-229

¹⁰ "Musâhabe-i Edebiyye: Safahât Hakkında", *Servet-ı Funûn*, nr 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/3 Ağustos 1911), s. 272-279

¹¹ a y., s. 274

¹² Midhat Cemâl, "Safahât Makalesi Dolayısıyla Servet-ı Fünûn'da Celâl Sâhir Bey'e", *Servet-ı Funûn*, nr 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/(10 Ağustos 1911), s. 303-305.

¹³ Celâl Sâhir, "Midhat Cemâl Bey'e", *Servet-ı Funûn*, nr 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/(10 Ağustos 1911), s. 306

daki "Musahabe-i Edebiyye"sine¹⁴ cevap olmak üzere bir yazısı yayımlanır¹⁵. *Safahât*'tan çok, Tevfik Fikret'in *Halûk'un Defteri* adlı şiir kitabı etrafında gelişen bu yazısında Midhat Cemâl, Râif Necdet için "Âkif hakkındaki musâhabesinin tehîliği, kühen-perverliği benim delâile iktirân eden itirâzım ve kendisinin acze münteheil olan sükûtuyla sâbit oldu" demektedir¹⁶.

Tanin'deki bu cevâbî yazısının ertesi günü, Râif Necdet, Midhat Cemâl'in 1053 numaralı *Servet-i Fünûn*'a göndermiş olduğu, mektuba cevap olmak üzere, *Servet-i Fünûn* Müdürü İsmâil Subhi Bey'e¹⁷ bir mektup yazarak, Midhat Cemâl'in kendisi hakkındaki düşüncelerini "mütefessih bir kin ve garaz" diye tavsîf eder, onun "nezâhete ve terbiyeye riâyetkâr olmadığı"nı ileri sürer.

Midhat Cemâl'e *Servet-i Fünûn*'un aynı sayısında bir tenkid de A. Hikmet adlı bir okuyucudan gelir. Hikmet, Midhat Cemâl'in *Tanin*'deki makalesinde, Charles Baudelaire'in *Fleurs du Male* adlı şiir kitabını Paul Verlaine'e isnâd etmesinin büyük bir hata olduğunu söyler¹⁸.

Artık *Safahât*'ın dışına taşarak, kısmen de şahsiyât vadisine dökülen bu mektuplaşmalarda, Midhat Cemâl'in Hikmet'e verdiği cevap, sözkonusu yanlıştın mürettibin aradan bir cümle düşürmesi sonucu ortaya çıkan basit bir mürettib hatası olduğu yolundadır¹⁹.

Fakat *Tanin*'deki yazısında Midhat Cemâl'in yaptığı bir başka hata daha vardır: Charles Baudelaire'e aid "Albatros" isimli şiiri Albert Samaine'e aid göstermiş, *Fleurs du Male* yerine de *Chariot d'or*'da yer aldığını söylemiştir. Yazarın bu bilgi yanlışı da *Servet-i Fünûn*'da Süleyman Necib adlı bir okuyucu tarafından yazılan mektupla düzeltilir²⁰.

Midhat Cemâl bu tashih mektubuna cevâben "Albatros'un Samaine'e isnadı zühûldür. Lâ-yuhtî olmak için cennet ve cahîmin miftâhlarını miyân-ı mukadde-siyetinde taşıyan rûhâniyyûndan olmak icâb eder" der ve Baudelaire'in ne kadar iyi bir okuyucusu olduğunu anlatır²¹.

¹⁴ Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resımlı Kitab*, c V, nr. 30, Mayıs 1327/(1911), s 462.

¹⁵ Midhat Cemâl, "Hayât-ı Edebiyye. Cevâb", *Tanin*, nr 1059, 17 Şaban 1329/31 Temmuz 1327/13 Ağustos 1911, s. 4.

¹⁶ a.y., s. 4

¹⁷ Raif Necdet, "Servet-i Funûn Müdürü İsmail Subhi Bey'e", *Servet-i Fünûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 329

¹⁸ A. Hikmet, "Midhat Cemâl Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 330

¹⁹ Midhat Cemâl, "A. Hikmet Bey'e", *Servet-i Fünûn*, nr 1055, 29 Şaban 1329/8 Ağustos 1327/(21 Ağustos 1911), s 356

²⁰ Süleyman Necib, "Muşâfêhât-ı Kalemîyye Midhat Cemâl Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Ekim 1911), s 427

²¹ Midhat Cemâl, "Paris'de Süleyman Necib Bey'e", *Servet-i Funûn*, nr 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s. 474-475

Bu arada Hamdullah Subhi, yazdığı ilk makaleye Celâl Sâhir'in yönelttiği tenkidleri cevaplamak üzere ikinci bir yazı yazar. 14 Ağustos 1911 (1 Ağustos 1327) tarihli *Servet-i Fünûn*'daki "Safahât Hakkında"²² başlıklı bu yazısında Hamdullah Subhi, ilk yazısındaki görüşlerinin haklılığını savunur.

Hamdullah Subhi'nin bu ikinci yazısı, Celâl Sâhir'in ikinci "Safahat Hakkında" yazısıyla cevâbını bulur²³. Celâl Sâhir, bu yazısının *Safahât*'a dair yazdığı son yazı olduğunu ifade ile, fikirlerini yeterince açık bir sûrette anlattığı için bir daha bu konuya dönmeyeceğini, çünkü "bu uzun satırları *Safahât* mecmuasından bahsetmek şerefi için değil, nesl-i ahîr müntesibin-i edebi arasına dâhil olan Hamdullah Subhi Bey'den gayr-i muntazar bir sûrette sâdir olan mütâlaât-ı tenkîdiyyenin kâri'lerde hasıl edeceği teşevvüşü, mümkünse izâle için" yazdığını söyler²⁴.

Celâl Sâhir'in bu kararı karşısında Hamdullah Subhi ise "Safahât Hakkında" başlıklı üçüncü bir yazı yazarak²⁵, burada "Münâkaşât-ı kalemiyye, mübârezât-ı seyfiyye gibi ancak mukâbele görmek ihtimâli mevcûd olduğu zamanlarda hâiz-i şereftir. Ben vurmuyacağım, istersen sen vur, diyerek silâhını indiren bir adam muâriz veya muhâsım mevkiinden düşmüştür. Muârizların söz söylemeğe, inandıklarını anlatmağa lüzûm gördükleri bir mevki'de, sen artık ağzını açma, yoksa seni i'lâncî telâkkî ederim, demek ve bir münakaşaya bu sûretle hitâm vermek istemek, muâriz itibâriyle çok tâli'sız olduğumu bana anlattı. Tabii ben de işi kalmamış bir adam gibi çekilip gitmekten başka ne yapabilirim"²⁶ cümleleriyle artık kendisinin de bu konuda yazmayacağını ifade ederek münakaşaya son verir.

Safahât etrafında vukû bulan bu münakaşaya dair son yazı ise Köprülüzâde Mehmed Fuad'ındır. 1328 Rûmî yılının başlarında neşrolunan 1327 yılına aid *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*'un "Sâl-i Edebî"²⁷ bölümünde yazar, geçen bir yıldaki edebî olayları anlatırken "*Safahât* meselesi"ne de temas eder ve yazılan yazılar çerçevesinde konuyu toparlayarak kendi görüşlerini kısaca aktarır. Ona göre "Bu, zevkin nisbî olduğuna kâni' ve mutlakîyyet girîz müfekkireler için o kadar basit ve bedîhî bir şey ki, böyle uzun uzadıya bir mes'ele şeklini almasına ancak beyân-ı hayret edilebilir"²⁸.

²² Hamdullah Subhi, "Safahât Hakkında", *Servet-i Fünûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s 315-318.

²³ Celâl Sâhir, "Musâhabe-i Edebiyye Safahât Hakkında", *Servet-i Fünûn*, nr 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s. 409-416

²⁴ a y., s. 416

²⁵ Hamdullah Subhi, "Muşâfehât-ı Kalemiye Safahât Hakkında", *Servet-i Fünûn*, nr 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s 474

²⁶ a y., s 474.

²⁷ Köprülüzâde Mehmed Fuâd, "Sâl-i Edebî", *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*, 1328 R / (1912), s. 336-338

²⁸ a y., s 336

Yukarıdaki listede isimlerini verdiğimiz son üç yazı ise, sözkonusu *Safahât* tartışmalarından yaklaşık bir yıl sonra kaleme alınmıştır. Midhat Cemâl, *Sebîlu'r-Reşâd*'ın 28/210-31/213. sayılarında neşredilen bu yazılarında da Âkif'in şiirini, onun şiirdeki başarısını över²⁹.

Buraya kadar isimlerini saydığımız yazı kadrosu içerisinde, *Safahât*'a ilk defa temas eden İspartalı Hakkı, Râif Necdet ve Midhat Cemâl'den sonra, münakaşayı asıl başlatan ve konuyu alevlendiren Hamdullah Subhi olmuş ve yine onun son yazısı bu münakaşaya son vermiştir. Bu konuda yazmış olan edebiyatçılar içinde İspartalı Hakkı, Midhat Cemâl ve Hamdullah Subhi, Âkif'in sanatının takdirkârı olarak onu medh ve tebrik etmişler, Celâl Sâhir, Râif Necdet, Köprülüzâde Mehmed Fuad ise *Safahât* karşısında tenkidçi bir tavır takınmışlar, eseri sanat yönünden zayıf bulmuşlardır.

Fakat bu kabarık yazı listesine rağmen, yapılan tenkidler geniş bir yelpazeye dağılmamış ve belli başlı bir kaç noktayla sınırlı kalmıştır. Makalenin devamında da görüleceği üzere, bu sınırlı tenkid noktaları karşılıklı yazılan cevaplarda geliştirilmiş, fakat eser üzerinde tek tek şiirlere kadar inen teferruatlı yazılar yalnızca Midhat Cemâl'in "Safahât Hakkında Notlar" serisinden ibaret kalmıştır.

Bu tenkidleri ve değerlendirmeleri aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür:

a) Âkif'in şiirlerinde kullandığı kâfiyeler:

Âkif'in şiirlerindeki kâfiyelere yöneltilen tenkidler iki noktada toplanır:

1- Çok uzun kıt'alarda kâfiyelerin peşpeşe tekrüründen husûle gelen bir yeknesaklığın şiiri ağırlaştırdığı, kıt'alarda bir kâfiye yığılmasının gözlemlendiği:

Safahât'taki şiirlerin bu yönüne dikkati çeken Râif Necdet olmuştur. Ona göre "Kâfiyelerin birbirini tākîben o bî-amân ve müz'ic tevâlîsi âhengi durgun ve yeknesak yapmakta ve bu ititrâd, şiirde bulunması elzem san'atı, mûsikî ve cevvaliyyeti târümâr etmek için pek yâbis bir darbe olmaktadır"³⁰.

Râif Necdet'in bu iddiasına karşı, Âkif'in kâfiyelerini müdafaa eden cevap Midhat Cemâl'den gelir. Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Bilgiler" adlı yazısında, Âkif'in "Meyhâne" şiirinin başından ilk iki kıt'ayı alır ve buradaki kâfiyeler üzerinde durur. Yazara göre resim sanatında düz çizgiler bir yeknesaklık doğurur ve bu yeknesaklık da göz ve hâfızaya hiçbir "distraksiyon" vaatmez. Bu yüzden resim sanatında "hutût-ı müstakîme" makbûl değildir. Ama acaba Âkif'in bu kıtalarında "kâfiyelerin tevâlîsi, kıt'aların uzunluğu o yeknesaklığı tevlid eden

²⁹ Midhat Cemâl, "Safahât Şâirine", *Sebîlu'r-Reşâd*, c. II/IX, nr. 28/210, 30 Ramazan 1330/30 Ağustos 1328/12 Eylül 1912 - c. II/IX, nr. 31/213, 22 Şevval 1330/20 Eylül 1328/3 Ekim 1912, s. 88-89

³⁰ Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 360

hutût-ı müstakîme mâhiyyetinde midir?" Değildir. Çünkü Âkîf bu iki kıt'ada yaptığı "tasvirlik boyalarını", renklerini o kadar parlak seçmiştir ki, hem göz, hem de zihin bu renklerin "fart-ı temevvüc ve taayyün"ünden yorulmaktadır. "İşte o zaman şeklin ve kavâfinin yeknesaklığı bu yekûn-ı rengârenk karşısındaki fikr-i nazar yoğunluğunu ta 'dîl' etmektedir. Çünkü "şeklin yeknesâkî-i hutûtu mânânın televvün-i iyânı ile îtidâl-yâb olur". Dolayısıyla, Âkîf'i bu açıdan tenkid etmek haksızlıktır³¹.

2- *Âkîf'in şiirlerinde kafiye hatalarının olduğu:*

Safahât'a bu konudaki itiraz Hamdullah Subhi'nın kaleminden gelir. Hamdullah Subhi, Âkîf'in sanatını, şairliğini tebçil ettiği "Safahât" makalesinde "Kocakarı ile Ömer" şiirini takdirle iktibas ederken, bu şiirdeki

"Var mı Abbâs'ı bilmeyen, yokdur
O sahâbîyi dinleyin ne diyor"

beytine dipnot düşerek "Bu gibi sakat kafiyelelere *Safahât*'ta pekçok rast geliniyor" der³².

Onun bu îtirâzî haşiyesine cevap yine Midhat Cemâl'dendir³³. Yazara göre böyle sakat kafiyelelerin sayısı bütün *Safahât*'ta birkaç taneyi geçmez. Midhat Cemâl bu konuda şunları söyler:

"Bir zekâ-yı aff, *Safahât*'a âid olan bir makale-i tekrîminde 'Mehmed Âkîf Bey'de kafiyeyle âid sakatâtın çokluğunu' iddiâ ediyor. Halbuki bendeniz olsaydım, Âkîf'de kavâfi-i leng çoktur demezdim. Bütün *Safahât*'ta mahdûd birkaç kafiye sakatlığı, Âkîf için çoktur derdim"³⁴.

Âkîf'in "Mezarlık" şiirinin ikinci bölümü olan hikâye kısmının tek tek kafiyelerini sıralayan yazar, Âkîf'in adeta "kendi karîha-zâdı olan bir lehce-i kavâfisi" olduğunu ve şairin kafiyelerinin ekserini de mukayyed yaptığını ileri sürer³⁵.

b) *Safahât*'ın dili:

Safahât'taki şiirlerin bir kısmında ağır ve terkibli bir dil kullanılmışken, bir kısım şiirlerinde ise sade ve halkın anlayacağı bir Türkçe kendisini gösterir.

Mehmed Âkîf'in şiirlerinin bu yönüne dair ilk fikir beyânı Ispartalı Hakkı'nın *Sırât-ı Müstakîm*'deki "Âkîf ve *Safahât*" başlıklı yazısında³⁶ karşımıza çıkar.

³¹ Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Bilgiler", *Sırât-ı Mustakîm*, c VI, nr 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s 360

³² Hamdullah Subhi, "Safahât", *Servet-i Funûn*, nr 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s 227.

³³ Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - IV", *Sırât-ı Mustakîm*, c VI, nr 151, 30 Receb 1329/14 Temmuz 1327/(27 Temmuz 1911), s 335

³⁴ a y., s. 335.

³⁵ a y., s 335

³⁶ Ispartalı Hakkı, "Âkîf ve *Safahât*", *Sırât-ı Mustakîm*, c VI, nr 140, 7 Rebiulâhîr 1329/21 Nisan 1327/(4 Mayıs 1911), s. 152-156

İspartalı Hakkı, *Safahât*'ta yer yer Arapça ve Farsça terkiplerden ve tumturaktan uzak "sâde ve revân şiirler" in mevcûdiyetinden bahisle, "Türkçe'nin hukû-kuna dokunulmadan" meydana getirilen bu bedfiaların birer tesadüf eseri olmayıp, külfetsizce ortaya konan birer ustalık numûnesi olduğunu ifade eder. Terkiplerle dolu, ihtişamlı ve tumturaklı şiirlerinin yanında, Âkif'in bu tür şiirleri "millete gıda olacak sâde şiirler" dir. Zira biz dilimizi sâdeleştirmeye muhtac olduğumuz gibi, bu sâde dille millete hitâb eden şiirler yazmaya da muhtacdır. İşte *Safahât* bu ihtiyâca cevap vermektedir. Yazar, *Safahât*'ı "Türkçe ve Türklük nâmına takdîr ve tebrîk" eder³⁷.

Âkif'in eserinin bu husûsiyeti, Râif Necdet'in de takdîr nazarlarını celbeder. *Resimli Kitab*'daki "Musâhabe-i Edebiyye"sinde³⁸ yazar, "Şiirlerin birçoğunda mevcûd ve mahsûs sâdelik, tabîlik, milliyet ve samîmiyet onları sevimli ve mûnis gösteriyor ve yükseltiyor" cümlesiyle bu konudaki fikrini belirtir. Fakat bu sâdelik ve tabîlik *Safahât*'ın bütün şiirlerinde mevcut değildir. Kitabı teşkil eden şiirlerin bir kısmı Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin "tantana-i âhengi" ile dolu, diğer kısmı ise "sâde, mûnis ve tabî bir üslûbun samîmiyetleriyle mâlî" dir. Türkçe kelime ve terkiplerle yazılmış olan şiirler, şairin geçirdiği bir tekâmülün netîcesi olmalıdır³⁹.

Âkif'in birtakım şiirlerinin "seyyâl ve revân bir lisân-ı nazm" ile yazılmış olduğunu, *Safahât*'a yönelttiği bütün tenkidlerine rağmen, Celâl Sâhir'de tasdik eder⁴⁰.

c) *Safahât*'taki manzum hikâyeler ve Âkif'in bu konudaki başarısı:

Safahât'ta yer alan "Hasta", "Küfe", "Meyhâne", "Seyfi Baba", "Kocakarı ile Ömer", "Mahalle Kahvesi", "Köse İmam" v.s. gibi manzum hikâyelerde Mehmed Âkif'in göstermiş olduğu başarı, devrinde onun şiirinin en fazla takdîr gören özelliklerinden birisi olmuştur. Onun en müfrit muarızları bile, bu konuda ileri sürdükleri tenkidlerinin yanısıra, birtakım olayları manzum olarak hikâyeye edişindeki tabîliği, tekellüfsüz ve sade bir dille kahramanlarını konuşturmasını takdîrle karşılamaktan kendilerini alamamışlardır.

Râif Necdet, *Safahât*'ı "en ziyâde yükselten şiirlerin, sâde ve tabî bir üslûbla kaleme alınan manzûm küçük hikâyeler" olduğu kanaatindedir⁴¹. Özellikle

³⁷ a.y , s. 154, 156.

³⁸ Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resimli Kitab*, c V, nr 29, Nisan 1327/(1911), s 357-363

³⁹ a.y , s 360, 362.

⁴⁰ Celâl Sâhir, "Musâhabe-i Edebiyye Safahât Hakkında", *Servet-ı Funûn*, nr 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s. 278

⁴¹ Râif Necdet, "Musâhabe-i Edebiyye", *Resimli Kitab*, c V, nr 29, Nisan 1327/(1911), s 361

"Mahalle Kahvesi"ni "pek muvaffakiyyetkârâne" tasvîr edilmiş bulur. "Mahalle Kahvesi" en vahim bir yaramızı, sosyal hayatımızı kemiren en müzmin bir "derd-i ictimâî" mizi göstermektedir. Yine "Köse Imam"da, cehalet, ahlâksızlık ve taasuba karşı isyan eden ve derin bir "ceriha-i ictimâî" mizi keskin bir "neşter-i tahlîl" ile deşen son derece dikkate değer bir şiidir. Râif Necdet, bu başarılarından dolayı Âkif'i tebrik eder⁴².

Midhat Cemâl, Mehmed Âkif'in "Meyhâne" şiirini konu edindiği "Safahât Hakkında Bilgiler" adlı yazısında, bu şiirin hikâye kısmının "Âkif için sehl-i mu'tâd, herkes içinse sehl-i mümteni" olan selâseti'ne dikkati çeker⁴³.

Âkif'in sanatının bu yönü üzerinde en cesur iddia ise Hamdullah Subhi tarafından ileri sürülür: "*Safahât*'ın muhterem sahibi lisân-ı nazm ile tahkiyenin bizde ilk müessisidir"⁴⁴. O zamana kadar, başta Abdülhak Hâmid ve onun mukallidleri bu yolu denemişler, birtakım manzum piyesler yazarak bunlarda bazı olayları hikâye etmişlerdir. Fakat bunlar, bizzat yazarlarının da itirâf ettikleri gibi, oynanmak kabiliyetinden mahrum ve "lisân-ı alelâde-i tekellümden uzak"tırlar. Halbuki *Safahât*'ın en muvaffak parçaları, diyaloglara dayanan şiirlerdir. Hattâ Âkif bu manzûmelerinin dışında, hayâlî ve romantik şiirlerinde her zaman bu kadar başarıyı gösterememektedir⁴⁵.

Hamdullah Subhi'nin, Âkif'in bizim edebiyatımızda "lisân-ı nazm ile tahkiyenin müessisi olduğu" yolundaki iddiasına karşı en kesin red cevabı, muârız Celâl Sâhir'dendir⁴⁶.

Celâl Sâhir'e göre "Tevfik Fıkret Bey'in bazı manzûmelerinde ve Mehmed Emin Bey'in *Türkçe Şiirler*'inin ekserinde pek muvaffakiyyetle tahkiye-i manzûmeye muvaffak olduğu meydanda iken, bu kadar semâhatle müessislik tevcihî doğru olamaz"⁴⁷.

Celâl Sâhir, *Safahât*'taki manzum hikâyelerin çoğunluğunu güzel de bulmaz. Bunlar akıcı ve sade bir dille yazılmışlardır. "Fakat işte o kadar". Meselâ Hamdullah Subhi'nin çok medhettiği "Kocakarı ile Ömer" manzûmesi, Arapça kitaplarda mevcut veyahut muhayyel bir hikâyenin mevzun bir şekilde, basit ve yalın bir ifade ile yazılmasıyla vücûda gelmiştir. Bu özelliği de ona bir şiir olma meziyetini vermez. Zaten Mehmed Âkif nazımdan şiire yükselmeye özendiği anda

42 a y , s 362

43 Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Bilgiler", *Sırat-ı Mustakîm*, c VI, nr 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s 361

44 Hamdullah Subhi, "Musâhabe-i Edebiyye: Safahât", *Servet-i Funûn*, nr 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s 223

45 a y , s 223, 228

46 Celâl Sâhir, "Musâhabe-i Edebiyye Safahât Hakkında", *Servet-i Funûn*, nr 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s 272-279

47 a y , s 275

butun başarısını da yitirmektedir. O zaman da "âdî bir A. Nâdir mukallidi" derekesine inmektedir. Bu yüzden Celâl Sâhir'e göre "*Safahât* muharrırı tarz-ı tahayyülünü A. Nâdir Bey modeline göre tanzim etmiş ve halk arasında müşâhedât-ı zâtıyyesi ile Arapça'da mütâlaa ettiği bazı hikâyâtı suhûlet-i nazmiyyesi sayesinde güzel, kolay-fakat şiir için lâzım âhenkten, revnak-ı hayâlden mahrûm- bir üslûb ile tevzîn ve ifâde etmiş iyi bir nâzımdır, o kadar Butün *Safahât*'in içinde muvaffak ve mümtâz bir ma'kes-i hayâl olmuş ancak perakende birkaç mısraâ tesâdüf olunabilir"⁴⁸.

Hamdullah Subhi, Âkîfe ve kendisine yöneltilen bu tenkidlere karşı, iddiasında kararlıdır. Celâl Sâhir'e verdiği cevapta⁴⁹, bu "müessis"lik iddiasını bir kere daha tekrarlar. Abdülhak Hâmid'ler, Tevfik Fikret'ler Mehmed Emin'ler Türk şiirinde manzum hikâye tarzının tesis edicileri ve başarılı nâzımları sayılamazlar. Çünkü her üçünün de şiirleri "tabiî tekellüm"den, "lisân-ı alelâde-i tekellüm"den iraktır. Abdülhak Hâmid'in şiirlerinde Aristo'lar, İskender'ler de, köle, esir ve cariyeler de aynı üslûb ile gayr-ı tabiî bir sûrette konuşurlar. Tevfik Fikret'in "Suhâ ile Pervin"i, biri hakîkati, biri hayâli temsil ettiği için "tabiî tekellüm"den çok uzaktırlar. Mehmed Emin'in "Kesildi mi Ellerin?" gibi manzûmelerinde ise sade Türkçe bir dil kullanılmış, fakat yine sıradan insanların tabiî, günlük konuşmaları şiirde yakalanamamıştır. Muhâvereler "avâm-ı nâsın tekellümü" değildir⁵⁰.

Mehmed Âkîf'in ustalığı yalnızca "avâm-ı nâsın tabiî tekellümü"nde değildir. Celâl Sâhir bu iddiasında yanılmaktadır. Zira şairin, "havâss-ı nâs"ı da o nisbette başarı ile konuştuğu şiirleri de vardır. Hamdullah Subhi bu tür şiirlere bir örnek olmak üzere "Dirvâs" şiirinden bir bölüm aktarır⁵¹.

Hamdullah Subhi'nın kendisine verdiği cevaplara karşılık Celâl Sâhir tenkidlerini bir kere daha, daha da genişleterek ve açıklayarak tekrarlar⁵²: Mehmed Âkîf Türk edebiyatında manzum hikâye tarzının müessisi değildir. Kendisinden evvel, *Tezer*, *Eşber*, *Nesteren*, *Finten*, *Nazîfe*, *Zeynep* gibi eserlerinde yer alan manzum hikâyeleriyle Abdülhak Hâmid, "Hasta Çocuk" şuriyle Tevfik Fikret, "Kesildi mi Ellerin?" ve benzeri şiirleriyle Mehmed Emin ve hatta *Mûsa İbnü'l-Gazân* adlı eseriyle Muallim Nâci veyahut bu yoldaki şiirleriyle İsmâil Safâ, Ali Ekrem vardır. Bu isimlere, *Mihnet-i Keşân*'ında anlattığı manzum vak'alarıyla İzzet Molla bile dâhil edilebilir.

48 a.y , s 278, 279

49 Hamdullah Subhi, "Safahât Hakkında", *Servet-ı Funûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s 315-316

50 a.y , s 315-316

51 a.y , s 316

52 Celâl Sâhir, "Musâhabe-ı Edebiyye: Safahât hakkında", *Servet-ı Funûn*, nr 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s 409-416

Abdülhak Hâmid'in eserlerinde kahramanların hepsinin aynı dil ve aynı fikirlerle konuştuğu tenkidine gelince, bu tutum bize, bugünkü telakkimize göre yanlış gelebilir. Fakat bu durum, Klasikler'in ve kısmen de Romantikler'in tesirinde yazan Hâmid'in bu eserlerini yok sayıp, Âkifi bu tarzın ilki yapmamızı gerektirmez. Çünkü devirlerinin edebî telakkilerine göre İngiltere'de Shakespeare, Fransa'da Racine ve Corneille de eserlerinde kahramanların hepsini aynı dille konuşturmuşlardır. Ama bu özellikleri, onların eserlerinin yok sayılmasını gerektirmemiştir⁵³.

Celâl Sâhir'in her iki yazısında ileri sürdüğü tenkidlerin hemen tamamına Köprülüzâde Mehmed Fuad da katılır⁵⁴. Ona göre de Âkif kuvvetli bir nâzımdır, tasvirlerinde o kadar "sıhhat-i vüsûk" vardır ki, anlattığı mekânlarda geçen muhavere-leri o kadar ustalıkla nazma sokmaktadır ki, bunlara hayret etmemek mümkün değildir. Fakat Hâmid, Fikret, İsmâil Safâ, Mehmed Emin ve Ali Ekrem Bey'ler dururken, Mehmed Âkif'in "bir lisân-ı tahkiye îcâd etmiş olması kabûl edilemez bir iddiâdır"⁵⁵.

Bütün bu tenkidlere rağmen, Midhat Cemâl bu tarihten bir yıl kadar sonra yazdığı "Safahât Şâirine" adlı seri yazılarında Mehmet Âkif'i edebiyatımıza "muhavere-i tabîyye"yi sokan şair olarak alkışlar: "Evvelâ edebiyata muhavere-i tabîyyeyi sokan senin kalemindir. Hâlâ bu vâdîde sana sâni çıkmadı. Senden evvel bu kadar tabîi muhavere-ler ise kimse yazmadı. Bana Hâmidleri mi gösterecekler? Hâmid şî'r-i mahzın hârikasıdır, fakat muhavere-i tabîyye bahsinde kırâet-güdâz bir ucûbedir. *Eşber*'de, *Tezer*'de, hülâsa Hâmid nâm-ı müstakbel-şümûlüne âid olan manzum ve mensûr birçok eserde muhavere nâmına mevzûn şâibeler, mukaffâ lekeler pek çoktur"⁵⁶.

d) Âkif'in şiirlerinde kaba ve müstehcen kelimeler kullanıldığı:

Bu konu, devrinde, *Safahât*'ın üzerinde en çok söz söylenen yönlerinden birini teşkil eder. Râif Necdet, Celâl Sâhir ve Köprülüzâde Mehmed Fuâd, özellikle "Mahalle Kahvesi", "Meyhâne" ve "Köse İmam" şiirlerinden yola çıkarak, kullanılan kaba ve çirkin kelimelerin, bir şiir içerisinde istimali mümkün olmayan "müstehcenât"tan addedilmesi gerektiğini, Âkif'in bu kelimelere şiirinde sık sık yer vermesinin çok büyük hata olduğunu ileri sürerler.

Buna karşılık Midhat Cemâl ve Hamdullah Subhi, *Safahât*'ın bu yanının Âkif için bir nakîsa olmadığını, kelimelerin mahallinde kullanıldığı fikrinde-lerdir.

⁵³ a.y., s 410-412.

⁵⁴ Köprülüzâde Mehmed Fuâd, "Sâl-i Edebî", *Musavver Sâlnâme-ı Servet-i Funûn*, 1328/(1912), s. 336-338

⁵⁵ a.y., s 337.

⁵⁶ Midhat Cemâl, *Safahât Şâirine - II*", *Sebîlu'r-Reşâd*, c II/IX, nr 29/211, 8 Şevval 1330/6 Eylül 1328/19 Eylül 1912, s 51-52.

Râif Necdet, Mehmed Âkif'in manzum hikâyede gösterdiği başarıyı takdirle karşılar. Ona göre, şair bu şiirlerinde vak'ayı ve şahısları bir Realist hatta Naturalist gözüyle, oldukları gibi anlatmış, kişileri kendi seviye ve çevrelerine göre, tabii olarak konuşturmuştur. Fakat hikâyelerde ve romanlarda güzel ve uygun karşılanabilen bu Naturalist üslûb, şiirde "hadd-i îtidâli biraz tecâvüz edince", fenâ ve nâhoş bir tesir uyandırmaktadır. İşte bu yüzden, Âkif'in kitabında "Naturalizm tarzında yazılan manzum küçük hikâyelerde tesâdüf edilen bâzı müstehcen kelimeler-tabii olmaksızın beraber- rûh-ı şi'ri rencide etmekten hâlî kalmıyor"⁵⁷.

Hamdullah Subhi, Râif Necdet'in bu tenkidine hak vermez. *Servet-i Fünûn*'daki "Safahât" yazısında⁵⁸, Victor Hugo'nun "Fenâ mevzû yoktur, fenâ şair vardır" sözünü hatırlatarak, Mehmed Âkif'in "en pis sözleri pek kâr-güzâr bir mevki'de tutmak neticesi olarak onları âdilikten kurtarabildiği, onlara bir sıfat-ı edebiyeye vermeğe muvaffak olduğu zannında" olduğunu ifâde eder. Yazar, Sa'dî, Tolstoy, Zola, Pierre Loti, Maupassant gibi büyük ediblerin çok daha müstekreh olayları eserlerinde anlattıklarını, örnekler zikrederek söyler ve fakat bu çirkinliklerin, o büyük sanatkârların "sihr-i temâs"ı sayesinde çirkinliklerini kaybettiklerini, "şâyân-ı irâe" bir mâhiyet kazandıklarını ileri sürer.

Bu yüzden ki, "*Safahât*'ın bu cihetle şâibe-dâr olduğunu iddiâ edenler hâlâ edebiyatı büyük salonlar gibi bir sınıf-ı güzide-i züvvâra açık farz etmek hatâsında bulunuyorlar. San'at, İngiltere'nin en büyük şairinin bize söylediği üzere her şeye, çirkin veya güzel kendi yüzünü gösterebilir bir ma'kes-i hakîkattir. Kifâyet eder ki, halkın karşısına çıkardığımız mülevvesât bir maksad-ı muayyene, mevzûun gâyesine müfid olsun"⁵⁹.

Ayrıca "Mahalle Kahvesi", "Meyhâne", "Köse İmam" gibi şiirlerde çizilen çirkin sahneler, aktarılan kaba konuşmalar, Mehmed Âkif'in "bir fikr-i mahsûs ile değil, fakat tabiatının sevki ile öğrendiği halka gitmek" fikrinin neticesidir. Zirâ Âkif "avâm-ı nâsı kendisi için mûcib-i şeref olacak bir sûrette sevdiği gibi, onların husûsiyetlerinin hiçbir nev'ine karşı eser-i istikrâh" da göstermez. Zaten onun şiirlerini bu gözle, tarafsız olarak okuyanlar, onlarda kullanılan galîz kelimelerin hepsinin yerli yerinde ve gerekli olduğunu itiraf ederler. Bunlar okuyucuda bir istikrâh duygusu da uyandırmazlar. Âkif sözkonusu sahneleri "bir şafak, bir deniz, bir aşk tarif eder gibi kolaylıkla, cebrî değil fakat mütâd bir kolaylıkla" anlatır. Ayrıca Âkif'in nazarında hakikat, hangi şekilde olursa olsun, "lüzûmunda zikredildiği takdirde, san'atın meşher-i mûtenâsında" yerini almaya lâyıktır⁶⁰.

57 Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resimli Kitab*, nr. 29, Nisan 1327/(1912), s. 362.

58 Hamdullah Subhi, "Musâhabe-ı Edebiyye: Safahât", *Servet-i Funûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223-224

59 a.y., s. 224.

60 a.y., s. 223-224.

Fakat Celâl Sâhir bu fikirde değildir. Hamdullah Subhi'nin görüşlerine cevap olarak yazdığı "Safahât Hakkında" makalesinde⁶¹ Âkîf'ı "nezâhet-i lisâniyye" ve "asâlet-i beyân" sahibi olmamakla, Hamdullah Subhi'yi de, böyle bir şairi "acı-nacak bir gaflet" ve "kızılacak bir mahâret"le müdâfaa etmekle suçlayarak tenkid eder. Ona göre *Safahât*'taki kaba ve çirkin ifâdeler, Âkîf'in en harâretli taraftarlarının bile müdâfaalarında zorlandıkları bir noktayken, Hamdullah Subhi'nin bu müstehcen tabirleri mâzur görücü değil, hatta takdir edici bir tavır içerisine girmesi büyük bir yanlışır.

Celâl Sâhir de Râif Necdet gibi, böyle kaba tabirler ve çirkin kelimelerin bazan hikâye ve romanlarda kullanılmasının uygun olabileceğini, fakat şiir dilinin bu gibi müstehcenlikleri kaldırmadığını iddia eder. Zola, Mauppassant, Loti hikâye ve romanlarında gerçeği olduğu gibi anlatabilmek gayesiyle bazan "galîz levhalar" çizmişlerdir ve bu durum onların eserlerine leke düşürmemiştir. "Fakat bir şair, tafsîlât-ı müstekreheyi meskût geçmek mecbûriyyetinde"dir. Bütün Doğu ve Batı edebiyatları taransa, takdîre şâyân olmuş böyle bir tek müstehcen şiir göstermeğe muvaffak olmak mümkün değildir⁶².

Celâl Sâhir, Mehmed Âkîf'in "Köse Imam", "Mahalle Kahvesi" ve "Mey-hâne" şiirlerinden uzun iktibaslar da yaparak, böyle kaba kelimelerin geçtiği mısraların altını çizer ve iddiâ eder ki "bu müstehcen kelimelerin ekserinin Hamdullah Subhi Bey'in zannı gibi, lüzûm-ı mahallîsi de yoktur. Yani hazfiyle eserlerin kıymet-i tahkiyeleri de eksilmeyeceği muhakkak"tır⁶³.

Hamdullah Subhi'nin bu tenkidlere karşı kendisini ve Âkîf'i müdâfaası, iki hafta sonraki *Servet-i Fünûn*'a yazdığı "Safahât Hakkında" makalesiyle⁶⁴ karşımıza çıkar.

Edebiyatımızda gittikçe bir "tasannu' ve pestî" görüldüğünü, edebiyatın bir "âlet-i fuhş ve sefâhet olduğu"nu ileri süren yazar, Mehmed Âkîf'in böyle bir ortamda şiirleriyle halka yöneldiğini, avâmın faydalanmasını, onun yücelmesini hedef aldığını belirtir.

Safahât'ta galîz kelimeler, müstehcen ifâdeler bulunduğu yolundaki itirazlara karşılık da, Celâl Sâhir'in "Büselerinin Tahassürü" başlıklı şurinden, içinde

"Dudaklarımda geçen gün ısırığın yerler
Senin tahassür-i büsenle sızlıyor her ân,
O dişlerin ki birer sûzen-i hayât-efşân,
Açaydı keşke mukaddes cerîhalar yer yer"

⁶¹ Celâl Sâhir, "Musâhabe-i Edebiyye Safahât Hakkında", *Servet-i Fünûn*, nr 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s 272-279

⁶² a y, s 276.

⁶³ a y, s 277

⁶⁴ Hamdullah Subhi, "Safahât Hakkında", *Servet-i Fünûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s 315-318

gibi mısraların da bulunduğu iki kıt'ayı ıktbas eder ve ekler

"Bu gibi şiirleri yazan ve neşreden Celâl Sâhir Bey vekâyı'nın gılzetine karşı bu kadar müsâmahakâr olduğu hâlde, kelimelerin gılzetine karşı isyân ediyor. Ben zannedirim ki, kahvede yerdeki balgamı, sövüşen iki adamı bize gösteren bir şairle, dudaklarında bir kadının diş yaralarıyla kendisini teşhîr eden şair arasında, kâri'lerinin hiçbir şeyden istikrâh etmediğini düşünen, birinci değil, asıl ikincidir. Böyle şiirlerin yanında, kahve döşemelerine savrulan tükürükler 'denize bir çakıl taşı gibi düşen akşamın semâya sıçrattığı yıldızlar kadar pâk ve berrin'dir"⁶⁵.

Şiirde "nezâhet-i lisâniyye" meselesine de temâs eden Hamdullah Subhi, Celâl Sâhir'in, romanlarda kaba ve müstehcen kelimeler kullanılabileceği, fakat şiir sözkonusu olunca bütün Doğu ve Batı edebiyatlarında bunun şâyân-ı takdîr tek bir örneğinin gösterilemeyeceği şeklindeki iddiâsına karşılık Victor Hugo'nun, içinde pekçok pis ve çirkin kelimenin geçtiği "Roma'nın Lağımı" (Egout du Roma) adlı şiirini örnek olarak gösterir⁶⁶.

Hamdullah Subhi'nin bu cevâbî yazısına karşılık, Celâl Sâhir bir ay sonra yine *Servet-i Fünûn*'da, bu sefer şahsiyât dozu yüksek bir sûrette yazdığı yazısında⁶⁷ kendisinin "Büselerinin Tahassürü" adlı şiirinin içinde bir "şemme-i ihtirâs" bulunan mısralarıyla, Âkif'in, içerisinde farazâ "Köse İmam" şiirindeki

"Hani bir 'sâye-i şâhâne' çekip her b .. yer"

gibi mısralar mevcut olan manzûmelerinden hangisinin daha müstehcen addedileceğini sorar. Fakat bu kıyasıyla birlikte, kendisinin Mehmed Âkif'le mukayese edilmesi gibi bir arzusunun bulunmadığını da kaydeder⁶⁸.

Daha sonra sözü Victor Hugo'nun *Les Chatiments* adlı eserinde yer alan "Egout du Roma" (Roma'nın Lağımı) şiirine de getiren yazar, Hugo'nun bu şiirinin de devrinde tenkide uğradığını, bu yüzden *Safahât*'ı temize çıkarmakta makbul bir ölçü olamayacağını ifade eder. Kaldı ki, bu şiirde, bütün çirkin kelimelerine rağmen muvaffak ve ibret verici bir tezat tablosunu Hugo başarıyla çizmiştir. Oysa *Safahât*'taki müstehcen kelimeler, "kıymet-i tahkiyye hiçbir şey ilâve etmeyen, bî-fâide ve âdî mükâlemât-ı müstekrehe"den ibârettir⁶⁹.

Bu konuda Köprülüzâde Mehmed Fuad da Celâl Sâhir'le hem-fikirdir. *Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*'a yazdığı "Sâl-i Edebî" yazısında⁷⁰ "Mehmed Âkif Bey'in cidden büyük bir kudret-i nazmiyyeye mâlik olduğunu, fakat nezâhet-i lisâniyye

65 a y , s. 317-318.

66 a y., s 318.

67 Celâl Sâhir, "Musâhabe-i Edebiyye Safahât Hakkında", *Servet-i Fünûn*, nr 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s 409-416

68 a y , s 414

69 a y , s 415

70 Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Sâl-i Edebî", *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*, 1328/(1912), s 336-338

denilen ve şiir için elzem olan hasîsadan tamâmen mahrûm bulunduğunu" söyler. Ona göre de "Celâl Sâhir Bey'in pek muhakkik olarak soylediği gibi" galîz ve kaba manzaraların tasvîri bir romanda yer alabilir, fakat bir şair, üstelik hiç de yeri değilken, bu gibi müstehcen şeyler ile eserini doldurmamalıdır. "Hayatın müstekreh manzaralarını aynen dâire-i nazma sokanlar, bu husûsta ne kadar mahâret ve kudret gösterirlerse gösterebilirler, yine hakîkî bir şair olamazlar"⁷¹.

Oysa Midhat Cemâl'in nazarında bu bahis gereğinden ziyâde büyütülmektedir. Bilinmelidir ki, *Safahât*'ın bu yönü belâgatle ilgilidir ve belâgati en ibtidâî kavâid-i edebîye kitapları bile "muktezâ-yı hâl ve makâma göre söz söylemek" diye tarif ederler. O halde Âkif, söz konusu şiirlerindeki kaba kelime ve tabirleri anlattığı mekânı ve insanları göz önünde bulundurarak kullanmıştır. "Her makâmın bir makâli vardır". "Hakikatlerin bu kadar basitlerini olsun unutmamalı"dır⁷².

Yazar bu görüşlerini Fransa tarihinden aktardığı bir olayla da pekiştirir:

Waterloo Harbi'nde İngiliz generali, Napolyon'un komutanlarından Camberon'a teslim olmalarını teklif ettiğinde, Camberon "Has... oradan!.." diye cevap vermiştir. Bu cevap Waterloo Harbi'nden daha çok meşhur olmuş, kimse kelimenin kabalıği üzerinde durmamıştır. Hatta Victor Hugo bu cevap için "Rouget de Lisle, Marseillaise'i nasıl bir nefha-i ilâhiyenin kendisine nüfûzuyla bulduysa, Camberon da bu kelimeyi o sûretle ibdâ' etti" demiştir⁷³.

e) *Safahât*'taki tasannu'suz şiirlerin havâsdan ziyâde avâma hitâb ettiği, Âkif'in "avâm şairi" olduğu:

Safahât, konularını çoğunlukla sosyal hayattan, toplumun günlük yaşantısından alarak, akıcı ve yalın bir dille, halka birtakım değerlerin ve düşüncelerin iletilmesi ve öğretilmesini hedefleyen şiirleri göz önünde bulundurularak da devrinde övgü veya tenkidlere muhatab olmuştur. Bazı yazarlar Mehmed Âkif'i "millî ve ictimâî bir şair", "avâm-perver" bir aydın sıfatlarıyla alkışlarken, onun bu yönünü "avâm şairi" diye küçümseyenler ve *Safahât*'ı tasannu'dan uzak olmakla eleştirenler de çıkmıştır.

Râif Necdet'e göre *Safahât*'ın "karakteristik meziyeti" millî ve ictimâî oluşu, havâsdan ziyade avâma hitâb edişi, onun rûhuna incelik, dimağına yükseklik ve rişidir. Zaten bizim böyle bir edebiyata ihtiyacımız da vardır. Umûmun seviyesine inerek onu yükseltilere çekmek bir münevver için "insanî ve vatanî bir hareket"tir. Yazar, "Türkler'in millî şairi Mehmed Emin Bey" hakkında duyduğu hürmet ve meftûniyeti "bir dereceye kadar" Âkif hakkında da duymaktadır. Ona göre "*Safahât*, millî dertlerimizi, gafletlerimizi, cerîhalarımızı bütün çıplaklığıyla gösteren, hayât-ı ictimâîmizin mühtelif safhalarını ibret-âmîz bir tarzda tasvîr eden bir eser;

⁷¹ a.y, s 338.

⁷² Midhat Cemâ, "Safahât Şairine - III", *Sebilu'r-Reşâd*, c. II/IX, nr 31/213, 22 Şevval 1330/20 Eylül 1328/(3 Ekim 1912), s 88-89

⁷³ a.y, s 89.

sanatıyla değil, lâkin samîmiyetiyle temâyüz eyleyen bir mecmûa-i eş'ârdır". Nitekim Âkif'in kendisi de şiiri hakkında

"Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri,
Ne tasannu' bilirim çünkü ne san'atkârım"

diyerek bunu krâr eder⁷⁴.

Midhat Cemâl'in fikrine göre ise, Mehmed Âkif, edebiyatımızda "kadın nakarâtıyla birtakım mânâsı ma'dûm fakat müsikîperver kelimeleri fevvâre-i enfâsının üzerinde âdetâ avâm kahvehânelerinin hıyâz-ı havâikindeki fiskiyelerin üzerinde sıçrayıp duran "cihannümâ" camları gibi zıplatıp duran" şairlerden farklı olarak halka yönelmiş, onları seven, faydalı olmaya çalışan bir şair hüviyeti çizmiştir. Yazar bu yönden Âkif'i Alphonse Daudet'ye benzetir. Âkif ve Daudet "avâm-perverlik, fecâyî'-i insâniyyete karşı tatlı tatlı ağlayan bir göz ve rezâil ve nekâys-ı beşerîyyeye karşı acı acı gülen bir dudak" noktalarında birleşirler⁷⁵.

Midhat Cemâl'in Âkif hakkındaki bu takdîrî hükümlerine Hamdullah Subhi de iştirâk eder. "Safahât" adlı yazısında⁷⁶ "İddiâ edebilirim ki sahiblerinin meşreb ve rûnuna *Safahât* kadar yakın olan, babalarına bu kadar vuzûh ile benzenen çocuklar nâdirdir" diyen yazar, Âkif'in karakteri ile *Safahât* arasında ilgi kurar. Şairin, bütün kesimleriyle kavminin bir muhibbi olduğunu söyler. Âkif, "şiirlerinde anlattığı eşhâs gibi sade bir rûh, endişesiz bir mişvâr ile, rahîm ve serâzâd bir kalb ile halkın arasında dolaşmanın yolunu bilmekte"dir. Bizde mevcut olan halk ile aydın arasındaki uçurumu Mehmed Âkif'te göremeyiz. "Âkif Bey'in, san'atının pencerelerini İstanbul'un mensî, hücrâ köşelerine, kollarını, kendilerini bütün kalbimizle sevmemiz, kemâl-i ehemmiyetle telakkî etmemiz lâzım gelen ve bizim büsbütün unuttuğumuz bir sınıf hemşehrilerimize açmış olması ayrıca şâyân-ı dikkattir"⁷⁷.

Âkif, Ruslar'ın "halka gitmek" diye ifâde ettikleri, aydınların, halkın eğitilmesine, yüceltilmesine çalışması fikrinin bizde en muvaffak uygulayıcılarından. Bunu da bir "fikir-i mahsûs ile değil, tabiatının sevki ile" öğrenmiştir. Kendisinde halka karşı hiçbir istikrâh eseri görülmez⁷⁸.

Hamdullah Subhi'nin nazarında *Safahât*'ın en büyük kıymeti, bize benliğimizi parça parça göstermeye muvaffak oluşundadır. "Onda İstanbul'un en eski, yani en Türk kısmı, Türklük ve İslâmlık" en güzel şekilde bulunmaktadır⁷⁹.

⁷⁴ Râif Necdet, "Musâhabe-ı Edebiyye", *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 358-359.

⁷⁵ Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - II", *Sırât-ı Müstakîm*, c. VI, nr. 149, 17 Receb 1329/30 Haziran 1327/(13 Temmuz 1911), s. 300-301

⁷⁶ Hamdullah Subhi, "Musâhabe-ı Edebiyye Safahât", *Servet-i Funûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223-229

⁷⁷ a.y., s. 223.

⁷⁸ a.y., s. 224.

⁷⁹ a.y., s. 225

Bütün bu özellikleriyle *Safahât*, Hamdullah Subhi'ye göre, millî bir edebiyatın ilk müjdecilerindendir⁸⁰.

Hamdullah Subhi'nin bu konudaki görüşleri de, yukarıda bahsedilen diğer konulardakiler gibi, Celâl Sâhir tarafından tenkide uğrar.

Celâl Sâhir, en başta Mehmed Âkif'in şiirlerinin tasannu'suz olmasını itiraz konusu yapar. Ayrıca Âkif'in halkı sevmesini ve rûhunun sadeliğini, gizli bir alayla kabûle şâyân bulur:

"Mehmed Âkif Bey'in manzûmelerinin ekserinin tasannu'suz oldukları pek vâzih bir hakîkattir. Fakat zaten bu eserlerin muhteviyâtına bu noktadan itirâz etmek kimsenin aklına gelmeyen bir şeydir. *Safahât* nâzımının sunûf-ı fakr u sefâleti de dâhil olmak üzere kavmin bir muhibbi olması, rûhunun sâdeliği, besâtetî hepsi şâyân-ı kabûldür. Bilhassa sâde bir rûha mâlikiyyeti o kadar âşikârdır ki, bunun aksini tasavvur o eserlerin müellifine bühtân olur"⁸¹.

Bizde halkla aydınlar arasında bir uçurumun varlığını kabul etmekle birlikte yazar, edebiyatın hiçbir şeye alet ve vasıta olamayacağı görüşünde bulunduğunu, ama bununla beraber yine de edebiyatın avama faydalı olacak şubelere ayrılabilceğini ifade eder. Nitekim Mehmed Emin avâma faydalı eserler vücûda getirmektedir. Bu eserler *Safahât*'tan hem daha sanatkârâne, hem de daha millîdirler. Üstelik Mehmed Emin sanatının pencerelerini Âkif gibi yalnız İstanbul'a değil, Anadolu'nun unutulmuş ücra köşelerine de açmaktadır. Yazara göre Mehmed Emin'le Mehmed Âkif'in eserlerini yan yana koyduğumuzda "birinde bulduğumuz yeni, basit olmakla berâber mümtâz, yüksek fikirler yerine diğerinde en hâyîde efkârı buluruz"⁸².

Hamdullah Subhi, bu Mehmed Emin-Mehmed Âkif mukayesesine daha geniş bir çerçevede cevap verir⁸³: Celâl Sâhir'in Âkif'in şiirlerini basit ve âdî bularak onu "avâm şairi" diye tavsif etmesi yanlıştır. Celâl Sâhir bu hükmünü kasıtlı olarak, *Safahât*'taki avâmın da anlayabileceği sâde ve basit birkaç şiiri göz önünde bulundurarak vermiştir. Oysa Âkif'in kitabında "Fâtih Câmii", "Hasta", "Tevhîd", "Mezâristan", "Selmâ", "Ezanlar", "Dırvâs" gibi halkın seviyesine inmekle hiçbir alâkası olmayan, yüksek fikirleri sanatkârâne ve necip bir şekilde işleyen şiirler de mevcuttur⁸⁴.

Bizde "avâm şairi" ünvanına lâyık bir isim varsa, o da Mehmed Emin'dir. Mehmed Emin, "Biz Nasıl Şiir İsteriz?" manzûmesinde halkın seviyesini kollayacak, ona hoş gelecek basit şiirler yazılmasının gereğini ifade etmiştir.

80 a y., s 226

81 Celâl Sâhir, "Musâhabe-i Edebiyye. Safahât Hakkında", *Servet-ı Funûn*, nr 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s 275

82 a y., s 275-276

83 Hamdullah Subhi, "Safahât Hakkında", *Servet-ı Funûn*, nr 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s 316-317

84 a y., s 316

Esasen halkı konu edinmek, avâmı anlatan, ona faydalı olan eserler yazmak mutlaka seviyesizliğe ve basitliğe düşmek demek değildir. Rus edebiyatında Dostoyevski, Tolstoy, Gorki gibi büyük sanatkarlar da halklarının fakirliklerini, sefâletlerini anlatmışlar, "eserlerinin sâha-i vasi'ini hastalıklarıyla, kırleriyle, cehâlet ve taassublarıyla berâber bütün vatandaşlarına karşı kuşâde tutmuş"lar, fakat sanatlarından fedâkârlıkta bulunmak zorunda kalmamışlardır. İşte bizim edebiyatımızda da Mehmed Âkif kısmen bu gayeye erişmiştir⁸⁵.

Celâl Sâhîr, Hamdullah Subhî'nin, kendisine cevap olmak üzere ileri sürdüğü bu fikirlerine karşı, ilk yazısındaki görüşlerinde kararlıdır⁸⁶. Hamdullah Subhî'nin fikirlerine yeni itiraz noktalarıyla karşı çıkar:

Halka doğru gitmek, halk ile arasında bir uçurum bırakmamak demek, eğer halkın anlayabileceği gibi yazılar yazmak değil de konularını onların hayatından almak demekse, bu durumda *Safahât* sanatkârâne olmadığını yanısıra, halka faydalı olma meziyetini de yitirmektedir. "Zira hiçbir fedâkârlık yapıyorum itikâdında bulunmayarak kahveleri, meyhâneleri, bayram yerlerini dolaşıp, tedkik edip efrâd-ı nâs ile vakit geçiren, fakat o yerlerin menâzır-ı hâriciyyesiyle o efrâdın mükâlemât-ı âdiyyesini bir fotoğraf ve gramafon sıhhatiyle nakıl ve tesbit ve başına sonuna birkaç hikmet-i âmiyâne ilâve etmekten başka birşey yapmayan bir muharririn bu eserleriyle havâssa hitâb ettiği iddiâ olunamaz"⁸⁷.

Celâl Sâhîr, Mehmed Emin'in "avâm şairliği" konusuna, Hamdullah Subhî'nin Âkif'i savunurken izlediği yolu takib ederek, bu yazısında da kısaca temas eder. Ona göre Mehmed Emin'in avâm için yazılmış şiirleri olduğu kadar, "Ölü Kafası" gibi, ifâdesinin sanatkârâne oluşu ve derin fikirleri işleyişi ile havâssı da ilgilendirecek şiirleri vardır⁸⁸.

f) Diğer konular:

Âkif ve *Safahât*'ı hakkında buraya kadar bahis konusu ettiğimiz tenkid ve değerlendirme konularından başka, Mîdhat Cemâl'in "Safahât Hakkında Notlar" ve "Safahât Şairine" başlıklı seri yazılarında üzerinde durduğu birtakım noktalar da vardır. yazarın *Safahât*'tan bol bol örnekler vererek, derinleştirmeden kısa temalar şeklinde dikkat çektiği bu noktaları şu maddeler altında toplayabiliriz:

1- Âkif ve Batı edebiyatından istifâde:

Mehmed Âkif, Batı edebiyatını çok iyi tanımış, bilhassa Emile Zola ve Alphonse Daudet'yi çok okumuş, fakat kimsenin tesirinde kalmamıştır. Garb edebiyatından istifâde etmiş, ama Frenk selîkasını taklid etmemiştir. Meselâ hiçbir

⁸⁵ a y , s 316-317

⁸⁶ Celâl Sâhîr, "Musâhabe-i Edebiyye Safahât Hakkında", *Servet-i Funûn*, nr 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s 413-414

⁸⁷ a y , s 413

⁸⁸ a y , s 413

şiiirinde "ve" ile başlayan tek bir mısra yoktur. Ama Batı edebiyatını tanıması, onun şiiirlerine kuvvetli bir plan fikrini getirmiştir⁸⁹.

2- Âkif'in şiiirlerindeki tasvîr kabiliyeti:

Mehmed Âkif'in şiiirlerinde ressâmâne ve şâîrâne bir tasvîr (deskripsiyon) kabiliyeti kendisini gösterir. "Fâtih Câmii", "Mezarlık" gibi şiiirlerinde bunun en başarılı örneklerini görürüz⁹⁰.

3- "Fâtih Câmii" şiiiri:

"Fâtih Câmii" şiiiri Mehmed Âkif'in "ecell-i âsân"dır⁹¹. Bu şiiirinde Âkif "tasvîr-i maddî"leriyle edebiyatımızda bir "ar-plastik" ibdâ etmiştir⁹². "Fâtih Câmii" şiiiri Abdülhak Hâmid'in "Merkad-i Fâtih'i Ziyâret" şiiirini hatırlatır, fakat ona benzemez, onun bir taklidi değildir⁹³.

4- "Tevhîd" şiiiri:

Âkif'in "Tevhîd" şiiiri, dîvan edebiyatımızdaki klasik tevhidlere benzemez. Aralarında temin işlenişi bakımından çok büyük farklar vardır. Âkif'in bu şiiirinde Kur'ân-ı Kerîm'den ve Lamartine'den istifâde etmiş olduğunu görürüz⁹⁴.

*

Netice olarak, diyebiliriz ki, Mehmed Âkif, ilk şiiir kitabı *Safahât-Birinci Kitâb*'i ile Türk edebiyatında kendisini gösterdiği ilk günlerden itibaren devrinin edebiyat çevrelerinde adından söz ettirmiş, onun şiiirini beğenmeyenler bile eserine karşı bigâne kalamamışlardır. Âkif, hem şiiirlerinin tekniği ve hem de muhtevası açısından devrinin edebiyatında birtakım tartışmaların ve bu tartışmalar dolayısıyla edebiyatımız hakkında bazı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türk edebiyatında manzum hikâyecilik, şiiirde müstehcenlik, halkı yazmak-halk için yazmak gibi konular bunlardandır.

Âkif daha ilk kitabıyla birlikte edebiyatımızda sosyal bir şair kimliğiyle belirmiş, bu kimliği, etrafında vukû bulan tartışmada da üzerinde durulan noktalardan birini teşkil etmiştir. Fakat şairin kendisine, eseri hakkındaki bu münakaşaların dışında tutarak, söylenenleri uzaktan dinlemesi dikkat çekicidir.

⁸⁹ Midhat Cemâl, "Safahât Hakkında Notlar - I", *Sîrât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 148, 10 Receb 1329/23 Haziran 1327/(6 Temmuz 1911), s. 283-285.

⁹⁰ a.y., s. 283; "Safahât Hakkında Notlar - IV", *Sîrât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 151, 30 Receb 1329/14 Temmuz 1327/(27 Temmuz 1911), s. 333-334; "Safahât Şairine-III", *Sebilü'r-Reşâd*, c. II/IX, nr. 31/213, 22 Şevval 1330/(3 Ekim 1912), s. 88-89.

⁹¹ "Safahât Hakkında Notlar-I", *Sîrât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 148, 10 Receb 1329/(6 Temmuz 1911), s. 283.

⁹² "Safahât Hakkında Bilgiler", *Sîrât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s. 359.

⁹³ "Safahât Hakkında Notlar-II", *Sîrât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 149, 17 Receb 1329/30 Haziran 1327/(13 Temmuz 1911), s. 299-302.

⁹⁴ "Safahât Hakkında Notlar-III", *Sîrât-ı Mustakîm*, c. VI, nr. 150, 23 Receb 1329/7 Temmuz 1327/(20 Temmuz 1911), s. 312-315.